

بررسی و تحلیل کیفی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل

فارق رستمی تبار

چکیده

پژوهش حاضر با بررسی و تحلیل کیفی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی درصدد است تا دیدگاه مدیران عامل تعاونی‌ها را در مراحل کاشت، داشت، برداشت، بازاریابی و بازاریابی و بازاریابی تولیدات کشاورزی ارزیابی نماید. همچنین به نظریه‌های گوناگونی که در زمینه تأثیر مشارکت و همپاری روستائیان در تولید محصولات کشاورزی وجود دارد اشاره می‌گردد. محقق با شرح مراحل تحقیق به تشریح ابعاد مشکلات تعاونی‌های تولید روستائی و بررسی میزان موفقیت این نوع تعاونی‌ها در استان کرمانشاه می‌پردازد و در خاتمه توصیه‌های خود را برای حل مشکلات تعاونی‌های موصوف پیشنهاد می‌کند.

واژگان کلیدی: کرمانشاه، تعاونی‌های تولید روستایی، مشارکت

مقدمه

(انصاری، ۱۳۷۱)، انوشیروانی، ۱۳۷۲، عبدالرحمن واسمیت، ۱۹۹۶) بدین منظور شرکت‌های تعاونی تولید قادرند ناهنجاری‌های ناشی از وجود قطعات کوچک، پراکنده و نامتجانس بودن زمین‌های زراعی و بسیاری از نارسایی‌های دیگر کشاورزان خرده‌پا را برطرف ساخته و نقش مهمی در توسعه روستاها ایفا کنند. تعاونی تولید روستایی، نوعی از نظام بهره‌برداری است که در شکل حقوقی، یک تشکل اقتصادی - تولیدی کشاورزی است که از مدیریتی علمی و تخصصی برخوردار بوده و با اتکا به نیروی مردمی (اعضا) و تصمیمات مشارکت‌جویانه از طریق مجامع عمومی و جلسات هیئت‌مدیره،

تقریباً نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند که بیشتر آنان را کشاورزان خرده‌پا، تشکیل می‌دهند و معیشت آنان از طریق کشاورزی و فعالیت‌های مربوط به آن تأمین می‌شود (عبدالرحمن و اسمیت، ۱۹۹۶). کارایی فعالیت‌های حرفه‌ای کشاورزان خرده‌پا به‌علت به کار نگرفتن فناوری‌های نوین و ماشین‌های کشاورزی، بسیار پائین است. صاحب‌نظران معتقدند انجام فعالیت‌های حرفه‌ای روستایی بر اساس همکاری و تعاون می‌تواند موجب ارتقای کارایی و بهبود وضعیت اقتصادی آنان شود،

ضمن حفظ مالکیت فردی، با انگیزه سپردن کار به مردم تأسیس و فعالیت می‌نماید (اسلامی، ۱۳۸۳). رسالت مهم شرکت‌های تعاونی تولید ارتقای سطح دانش روستاییان و بهبود بهره‌وری از منابع روستایی، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهرها و برقراری توازن بین توسعه مناطق روستایی و شهری تعریف شده است. بدین ترتیب شرکت‌های تعاونی به‌عنوان ابزاری کارآمد و عامل بسترساز توسعه روستایی در برنامه‌های کلان توسعه کشور مطرح شده‌اند.

پیشینه تعاون رسمی و شرکت‌های تعاونی روستایی به سال‌های ۱۳۰۳ تا ۱۳۰۴ و ایجاد بانک فلاحت در کشور برمی‌گردد. در طول زمانی نزدیک به ۸ دهه، انواع و اشکال متفاوتی از آن در جای‌جای این مرز و بوم ایجاد گردیده است. تأسیس، عملکرد و تحول شرکت‌های تعاونی روستایی، بویژه از نوع تولیدی آن، تابع شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این سال‌ها بوده و به همین سبب نوسانات افت‌وخیزهای بسیاری را پشت سر نهاده است. مطالعات روستایی حاکی از آن است که در سال ۱۳۲۵ برای نخستین‌بار در سطح کشور، به‌طور رسمی در بخش کشاورزی روستایی به ایجاد «شرکت‌های تعاونی کشاورزی» در مراکز بخش‌ها از طریق تأسیس صندوق‌های اعتباری تعاونی اقدام شده است. پس از اصلاحات ارضی، دولت برای پر کردن جای خالی مالکان روستایی، دهقانان را با شرط داشتن زمین زراعی، در «شرکت‌های تعاون روستایی» جمع کرد. این شرکت‌ها در سال ۱۳۵۱ بتدریج ادغام شدند. در سال ۱۳۵۲ ادغام آنها با هدف «تجمیع اراضی» و «یکپارچه کردن زمین‌ها» به پایان رسید (تقوی، ۱۳۷۴). تا پیروزی انقلاب اسلامی جمعاً ۳۹ شرکت تعاونی روستایی تشکیل شده بود که بعدها ۲۰ مورد آنها منحل شد و ۱۹ شرکت به فعالیت خود ادامه دادند (ازکیا، ۱۳۷۵).

شکل مشابه دیگری از شرکت‌های تولیدی

کشاورزی، «شرکت‌های سهامی زراعی» بود که از سال ۱۳۴۷ با آغاز مرحله سوم اصلاحات ارضی تأسیس شدند و تا سال ۱۳۵۷ جمعاً ۹۳ شرکت از این نوع در سطح کشور دایر شد (ازکیا، ۱۳۷۴). در بدو انقلاب اسلامی ۸۸ شرکت سهامی زراعی منحل گردید و تنها ۵ شرکت باقی ماندند. با پیروزی انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۵۸ به‌دنبال شروع کار هیأت‌های ۷ نفره واگذاری زمین، شرکت‌های تعاونی تولیدی نوینی تحت عنوان «مشاع‌های تولیدی» ایجاد شد که تا سال ۱۳۶۴ حدود ۱۱ هزار واحد از آنها در سراسر کشور تشکیل گردید (مشاع، ۱۳۶۸).

از اوایل دهه ۱۳۶۰ وزارت کشاورزی وقت اقدام دیگری درخصوص ایجاد نسل جدیدی از تعاونی‌های تولید کشاورزی تحت عنوان «شرکت‌های تعاونی تولید روستایی» به مرحله اجرا درآورد و تعدادی از آنها را در روستاهای کشور تشکیل داد. این شرکت‌ها در حال حاضر با چالش‌هایی روبه‌رو هستند.

هدف از این تحقیق کیفی، بررسی میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل می‌باشد.

پیشینه نگاشته‌ها

مطالعات مربوط به فعالیت‌های قبل از کاشت، داشت، برداشت و پس از برداشت توسط اعضای تعاونی‌های تولید روستایی بسیار متنوع‌اند. مطالعات منطقه‌ای (نوروزی، ۱۳۵۴)، (معصومی، ۱۳۶۷)، (انوشیروانی، ۱۳۷۳) و در سطح ملی (عبدلهی، ۱۳۷۷) فعالیت‌های ذکر شده را مثبت ارزیابی نموده‌اند. این در حالی است که روحانی (۱۳۷۶) در مورد بی‌تأثیری تعاونی‌های تولید در مورد یکپارچه‌سازی و تبدیل نظام خرده‌مالکی به اشتراکی و همچنین یافته‌های انوشیروانی و همکاران (۱۳۶۱) در مورد ناتوانی تعاونی‌های تولید کرمان در افزایش سطح زیرکشت و ناموفق بودن تعاونی‌های تولید در مازندران در

یکپارچه‌سازی (درویشی‌نیا، ۱۳۷۹) با عملکرد ضعیف ارزیابی شده‌اند. همچنین یافته‌های کرمی (۱۳۸۲) نشان داد که شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در فعالیتهای مربوط به قبل از کاشت، ضعیف عمل کرده‌اند. بررسی مطالعات انجام‌شده در مورد عملکرد تعاونی‌های تولید در فعالیتهای مرحله کاشت بیانگر این است که برخی ابعاد و فعالیتهای این مرحله توسط محققان مورد واکاوی قرار گرفته است. پژوهش نوروژی (۱۳۵۴) در کرمان معرف این است که تعاونی‌های تولید در کاربرد ماشین‌های کشاورزی مؤثر بوده‌اند. همچنین تأثیر تعاونی‌ها بر توزیع کود و سم در مازندران و فارس مثبت ارزیابی شده در حالی که عملکرد آنها بر مکانیزاسیون بی‌تأثیر گزارش شده است (درویشی‌نیا، ۱۳۷۹ و کرمی، ۱۳۸۰). از طرفی مطالعه نیازی و همکاران (۱۳۵۴) در سطح ملی بیانگر بی‌تأثیر بودن تعاونی‌ها بر عرضه بموقع نهاده‌ها و خدمات است. پژوهش‌های نوروژی (۱۳۵۴) در کرمان، مؤید تأثیر تعاونی‌ها بر عرضه بموقع نهاده‌ها و خدمات است. پژوهش‌های نوروژی (۱۳۵۴) در کرمان، انوشیروانی و همکاران (۱۳۷۳) در خراسان، روحانی (۱۳۷۶) در همدان و عبدالهی (۱۳۷۷) در سطح ملی بیان‌کننده تأثیر تعاونی‌ها بر مکانیزاسیون است. پژوهش روحانی (۱۳۷۶) در استان همدان نیز نشان‌دهنده مؤثر نبودن تعاونی‌ها بر کشت اشتراکی است. این دو حالتی است که کرمی (۱۳۸۲) تأثیر تعاونی را بر رواج بذلر اصلاح‌شده مثبت ارزیابی کرده است. بررسی منابع، بیانگر این است که فعالیتهای مرحله داشت کمتر توسط محققان مورد توجه قرار گرفته است. یافته‌های کرمی (۱۳۸۲) نشان‌دهنده عملکرد نسبتاً متوسط تعاونی‌ها در مورد فعالیتهای مرحله داشت می‌باشد.

عملکرد تعاونی‌های تولید در فعالیتهای برداشت به‌طور مشخص مورد توجه قرار نگرفته است. اما مطالعه نوروژی (۱۳۵۴) در

روش تحقیق

در این پژوهش کیفی، از مدیران عامل شش تعاونی تولید روستایی در استان کرمانشاه به‌صورت هدفمند استفاده گردید و با استفاده از پرسشنامه باز، مصاحبه غیرساختاری به‌عمل آمد. داده‌ها تحلیل محتوایی گردید. منظور از تحلیل محتوایی، توصیف آشکار یک ارتباط به‌صورت عینی، منظم و کمی است. از این رو این روش را می‌توان روش تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی قلمداد کرد. تحلیل محتوا روشی مناسب برای پاسخ دادن به سؤال‌هایی درباره محتوای یک پیام است (سرمد و بازرگان، ۱۳۸۲).

نتایج

نتایج این پژوهش کیفی به‌صورت دسته‌بندی‌شده در پنج مقوله مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱- ابتدا به بررسی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی در استان کرمانشاه در فعالیتهای قبل از کاشت که شامل یکپارچه‌سازی اراضی، تسطیح اراضی، پوشش انهار، جاده بین مزارع، حفر چاه آب، زهکشی اراضی، نصب سیستم آبیاری تحت فشار و توسعه سطح زیرکشت می‌پردازیم.

برخی از مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی در استان کرمانشاه در فعالیتهای قبل از کاشت عبارت‌اند از: مشکلات اجتماعی منطقه، عدم

همکاری و استقبال کشاورزان، نبودن هماهنگی بین کشاورزان، مشکلات اقتصادی کشاورزان، عدم حمایت‌های کافی دولتی، کمبود بودجه و اعتبار کافی، کمبود ادوات و ماشین‌آلات مربوطه، کمبود امکانات، درگیری و اختلاف کشاورزان بر سر جاده بین مزارع، بنیه ضعیف مالی شرکت در جذب کشاورزان، مسائل خاص شرکت‌های تعاونی تولید.

۲- در این قسمت از مطالعه به بررسی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه در فعالیت‌های مرحله کاشت که شامل رعایت تناوب زراعی، تراکتور جهت تهیه بستر، تأمین بذر اصلاح‌شده، تأمین کود شیمیایی، کشت مشترک گروهی، ردیف کار جهت کاشت، بذرپاش و کودپاش هست، می‌پردازیم.

برخی از مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی در استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل در فعالیت‌های مرحله کاشت عبارت‌اند از: درآمد کم کشاورزان، غالب بودن سطح باغات در برخی مناطق تحت حوزه عمل تعاونی تولید، سیاست غلط دولت، بی‌ربطی و بی‌تمایلی کشاورز، عدم استقبال و همکاری کشاورزان، عدم اتحاد کشاورزان، عدم هماهنگی در ایده‌های کشاورزان، سنگلاخی و کوهستانی بودن زمین‌های منطقه، کمبود ادوات و دستگاه‌های مربوطه.

۳- در این قسمت از مطالعه به بررسی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه در فعالیت‌های مرحله داشت که شامل استفاده از کلتیواتر، علف‌کش و مبارزه شیمیایی با آفات و امراض می‌باشد می‌پردازیم.

برخی از مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل در فعالیت‌های مرحله داشت عبارت‌اند از: کمبود ادوات و دستگاه‌های مربوطه، کمبود بودجه و اعتبار کافی، عدم توصیه مسئولان، مشکلات و مسایل مالی تعاونی‌ها (تسویه حساب با بانک و...).

۴- در این قسمت از مطالعه به بررسی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه در فعالیت‌های مرحله برداشت که شامل کمباین برای برداشت گندم، خرمنکوب، وسیله حمل و نقل محصول می‌باشد می‌پردازیم.

برخی از مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل در فعالیت‌های مرحله برداشت عبارت‌اند از: کمبود ادوات و دستگاه‌های مربوطه، عمده و یکدست نبودن زمین‌ها، ناهموار بودن زمین‌ها، به‌فروش رفتن ماشین‌های کشاورزی طی سنوات گذشته، رغبت کمتر کشاورز نسبت به تعاونی، کرایه کاری شخصی.

۵- در این قسمت از مطالعه به بررسی مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه در فعالیت‌های مرحله پس از برداشت که شامل بسته‌بندی محصولات، انبار برای نگهداری محصولات، سردخانه، صنایع تبدیلی، بازاریابی محصولات، فروش گروهی محصولات می‌باشد می‌پردازیم.

برخی از مشکلات تعاونی‌های تولید روستایی استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل در فعالیت‌های مرحله پس از برداشت عبارت‌اند از: عدم احساس نیاز و ضرورت، بنیه مالی ضعیف تعاونی، فقدان ادوات و دستگاه‌های مربوطه، نبود امکانات کافی در منطقه، خرید محصولات عمده توسط دولت، نبودن کشت مشترک، همکاری نکردن کشاورز.

پیشنهادات

در خاتمه باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده موارد زیر توصیه می‌گردد:

۱- اگرچه تعاونی‌ها باعث تجمع سرمایه‌های کوچک و پراکنده شده‌اند، اما بشدت با کمبود سرمایه و حمایت‌های کافی مواجه هستند. بدین‌منظور، تعاونی‌ها بایستی فعالیت‌های درآمدزای خود را متنوع‌تر سازند.

تولید روستایی. نشریه جهاد، سال بیست و چهارم، شماره ۲۶۴.

۴. انصای حمید. (۱۳۷۱). مبانی تعاون. انتشارات پیام نور. چاپ اول.

۵. انوشیروانی، احمد طه، مهدیه. (پاییز ۱۳۷۲). شرکت‌های تعاونی تولید روستایی، مروری در پیشینه و نگاهی به مسایل و مشکلات. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال اول، شماره ۳.

۶. تقوی. نعمت‌اله. (۱۳۷۸). نقش تعاونی‌های تولید روستایی در توسعه پایدار بخش کشاورزی. اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال ۱۵، شماره ۱۶۷ و ۱۶۸.

۷. درویشی‌نیا، علی‌اصغر. (۱۳۷۹). ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان همدان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس.

۸. عبدالهی، محمود. (۱۳۷۷). نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی در ایران. معاونت امور نظام بهره‌برداری وزارت کشاورزی.

۹. روحانی، سیاوش. (بهار ۱۳۷۸). بررسی عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان همدان. مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه سال هفتم، شماره ۲۵.

۱۰. مشاع (۱۳۶۸). ستاد مرکزی هیئت‌های هفت‌نفره واکذاری و احیای اراضی. تهران.

۱۱. سرمد، زهره و بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. انتشارات آگاه، چاپ هفتم.

۱۲. نوروزی، مهدی و ناصری، ورله و شاهمازان (۱۳۵۴). بررسی مقدماتی شرکت‌های تعاونی تولید روستایی. دفتر ارزشیابی سهامی زراعی و تعاونی تولید روستایی، وزارت تعاون و امور روستاها.

۱۳. Abderlrahmon, A. H. and C. Smith,

(۱۹۹۶). Cooperative and agricultural development: a case study of gurndnut farmers in western sudan. Community development journal, ۱۹ - ۱۳.

۲- تعاونی‌های تولید روستایی در ارائه خدمات زیربنایی و فعالیت‌های خود موفق نبودند. کمبود اعتبارات، ناسازگاری و عدم توافق و بنیه مالی ضعیف آنها از موانع مهم موفقیت تعاونی‌ها می‌باشد. دولت اولویت همکاری‌های خود با تعاونی‌ها را بایستی برای تقویت امور زیربنایی صرف کند. در صورتی که ضعف حمایت‌های دولت ادامه داشته باشد، تعاونی زمان بیشتری را در وابستگی به دولت خواهد گذراند که در این صورت، در درازمدت به یک بنگاه دولتی تبدیل خواهد شد نه یک تعاونی مستقل.

۳- تدوین قوانینی که بتواند در جهت یکپارچه‌سازی اراضی و جلوگیری از خردشدن بیشتر آن ممانعت به عمل آورد.

۴- اشتیاق دولت برای تأسیس تعاونی‌های تولید، موجب تأکید بر بعد کمی و بی‌توجهی به بعد کیفی آنها شده است. لذا بایستی از گسترش کمی تعاونی‌های تولید پرهیز گردد و به اصلاح کیفی آنها پرداخته شود.

۵- جهت نیل به اهداف یکپارچه‌سازی اراضی، بایستی با در نظر گرفتن پارامترهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع روستایی و با حفظ مالکیت حقوقی زارعان، مدل مناسبی در مورد نحوه تصرف و بهره‌برداری از اراضی تدوین شود.

منابع

۱. آزادی، حسین و عزت... کرمی. (۱۳۸۰). مقایسه واحد مکانیزاسیون تعاونی‌های روستایی، تعاونی‌های تولید و شرکت‌های مکانیزه استان فارس. مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه صنعتی اصفهان، شماره ۳.

۲. احمدی، محمدتقی. (۱۳۷۸). بررسی عوامل مؤثر بر عضویت کشاورزان در تعاونی‌های روستایی در قالب الگوی تلفیقی انتشار نوآوری‌ها، مطالعه موردی در استان فارس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس.

۳. اسلامی عبدالحسین. (مرداد و شهریور ۱۳۸۳). انگاره‌هایی در جهت توانمندسازی شرکت‌های تعاونی